

Марија ЦРНИЋ ПЕЈОВИЋ

**ДЕВЕДЕСЕТПЕТОГОДИШЊИЦА ОСВЕЋЕЊА
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
СВ. АРХАНЂЕЛА МИХАИЛА У ХЕРЦЕГ-НОВОМЕ**

Кључне ријечи: Црква св. Арханђела Михаила (Херцег-Нови), архивска грађа.

Од првих подухвата за изградњу православног храма светог Арханђела Михаила у Херцег-Новоме, до његовог освећења, протекле су четири деценије, а по неким подацима и више од пола вијека.

Током XVIII и XIX вијека, све до 6. новембра 1911. године српско православно вјерници Игала, Топле, Србине и града своје вјерске обреде обављали су у двије цркве у Топлој. Ова насеља чинила су топаљску парохију.

Према званичним подацима топаљске парохије које је достављала сваке године Конзисторији у Котору, у Игалу је живјело, 1900. године 208, а 1910. године 219 православних вјерника. Исте године у Топлој, 172., односно 200, а у Србини 258, односно 282. У самом граду већинско становништво било је католичко, јер је ту живјело административно, судско и војно особље аустријске власти. По подацима парохије топаљске, у граду је 1900. живјело 253, а 1910. године 266 вјерника православне вјере. Поп Саво Накићеновић у антропогеографској студији „Бока” објављеној 1913. године наводи да у граду живи 308 православних и 1176 католичких житеља. У Шематизму бококторско дубровачке и спичанске епархије за 1900. годину у парохији топаљској пописано је 891 житеља православне вјере, а 1910. године 967. Schematismus seu Status personalis et localis diocesis Catharensis даје податак да у Херцег-Новоме (гдје спада град и Топла, Игало) живи 1043 житеља католичке вјере.

На основу података из Шематизма сазнајемо да је у херцегновском презвитеријату 1900. године насеље: Топла (топаљска парихија са Игалом, Србином, Топлом и градом, Мојдеж, Мокрине, Камено, Поди, Савина са Мељинама, Сасовићи, Кути, Баошићи, Бијела, Јошице и Бјелске Крушице) живјело 7925, а 1910. године 8405 вјерника православне

вјере. У гласилу Schematismus... немамо податке, сем поменутих за Херцег-Нови и још за Покривеник, а за 1910. године имамо за сва мјеста у којима је живјело католичко становништво (Херцег-Нови, Требесин, Савина, Мељине, Зеленика, Кути, Покривеник (Ђеновићи) и Јошица, гдје су живјела 1753 житеља католичке вјероисповјести.

Крајем седамдесетих година XIX вијека утврђена је територија градског подручија, која се врло мало мијењала до наших дана. Становницима Херцег-Новога сматрали су се житељи који су живјели унутар границе: „од истока: Улица која води крај зидова градскијех до Јок мегдана - од сјевера: са Јок мегдана пут који води кроз Србину крај кућа: Русовића, Абрамовића, Војновића до више Шуљкове улице; од запада: Шљукова улица и пут, па улица која води у Стари Лазарет, тако да куће које се налазе с лијеве стране пута, иду к мору, спадају у границу Новску, а оне куће што су с десне стране пута припадају Топлој - од југа море што залива обале Новске.”

На основу сачуване архивске грађе реконструисаћемо изградњу Одбора за изградњу „Филијалне цркве св. Арханђела Михаила у Ерцег-Новоме” како стоји у једном допису Конзисторије из 1911. године.

ЧЛАНОВИ ОДБОРА

Први записник Одбора за изградњу нове православне цркве у Ерцегновоме, како је назив овога Одбора у свим документима, сачуван је из 1873. године, 24. фебруара. Тога дана, на позив епископа Герасима Петрановића, у Манастиру Савини, одржан је „збор свих кнежева и главара среза Ерцегновског” у вези градње нове цркве у Херцег-Новоме.

По неким подацима ово није био први договор у вези градње новог храма, јер у архиви топаљске парохије у 1872. години налазимо предрачун са 20 ставки и описом радова за нову цркву у Новоме.

Други сачуван записник Одбора је 21. IX 1881. године када је изабран Одбор. На предлог г. Г. Петрановића, који је водио сједницу, изабрано је девет чланова, и то једногласно, а бирани су „на глас”-јавним гласањем. Прихваћен је предлог Јефта Гојковића па су једногласно изабрани: епископ Г. Петрановић, Симо Милиновић, Марко Терзовић, Драго Достинић, др Лазар Томановић, Шпиро Гојковић, Мићо Квекић, Шпиро Познановић и Мићо Гудељ. Након тога чланови Одбора изабрали су: за предсједника Г. Петрановића, потпресједника С. Милиновића, тајнике (секретаре) др. Л. Томановића и Ш. Познановића и за благајника Мића Гудеља. (По неким подацима Одбор је био формиран 1871. г.)

На сједници одржаној 24. VIII 1885. године, такође у Манастиру Савини, дао је оставку др Л. Томановић, а на његово мјесто изабран је Глиго Гојковић. Крајем 1887. године, на сједници Одбора одржаној 22.

децембра у „опћинској дворани” епископ Г. Петрановић дао је писмену оставку на мјесто предсједника Одбора, па је за предсједника изабран Шпиро Гојковић, а на његово мјесто потпредсједника, Мићо Квекић. Како је тада, оставку дао и С. Милиновић, то су у Одбор изабрани нови чланови Јово Накићевић и Урош Милашиновић. Крајем септембра 1892. године сједницом је предсједавао, али не као изабрани предсједник Г. Петрановић.

На главној Скупштини одржаној 27. IX 1893. године у Манастиру Савини позвано је 45 лица. Друга тачка дневног реда била је бирање Одбора. Пошто је тада у Одбору било шест чланова (који су присуствовали сједници 5. IX исте године: М. Квекић, Ш. Гојковић, Д. Достинић, Г. Гојковић, М. Терзовић и „перовођа” Томо К. Поповић) изабрани су нови чланови: поп Александар Микулић, (парох топаљски), Ј. Накићеновић, Мићо (Михаило, Димитрије) Бубало, Косто Станишић, Ш. Гојковић и Мато Ђурановић. Донесена је одлука да се чланови Одбора бирају сваке три године, а декрет о њиховом избору да издаје Српско-православна Конзисторија Котор. Слиједио је, након извјесног времена, сас-танак старих и новоизабраних чланова Одбора. Од старих састанку су присуствовали: Ш. Гојковић, М. Квекић, Г. Гојковић, Д. Достинић, М. Терзовић и Т. К. Поповић, а од нових: М. Ђурановић, Ј. Накићеновић, А. Микулић, К. Станишић, М. Бубало. Пошто је закључено да је епископ Г. Петрановић „по праву” (свом положају) предсједник Одбора то су изабрани потпредсједник Ш. Гојковић, секретар А. Микулић, и благајник К. Станишић. Прецизирана су и задужења. Предсједник је био обавезан да свака три мјесеца сазива сједницу Одбора, или раније уколико захтијевају неодложни послови, или на захтјев два члана Одбора. Он је руководио радом сједнице. Секретар је обављао послове администрације и био дужан да чува све списе. Благајник је обављао послове око новчаних средстава, с тим да у благајни није могао имати, у готовом новцу, више од 20 форинти. Остали чланови дужни су били да редовно долазе на сједнице и помажу рад Одбора, иначе је била предвиђена „глоба од 5 форинти за сваку немарност која би неоправдано остала”

Послије ове сједнице стигао је допис Конзисторије са образложењем да је епископ Г. Петрановић раније дао писмену оставку на мјесто предсједника Одбора, да не може бити предсједник ни на основу права, посебно стога што Конзисторија врши надзор над радом Одбора и издаје декрете изабраним члановима Одбора, па би из тога проистекло да је епископ као предсједник Одбора потчињен Конзисторији „којој је предсједник” па се тражи од Одбора да изабере предсједника. На идућој сједници Одбора поступљено је по предњем захтјеву Конзисторије и за предсједника Одбора изабран је А. Микулић, а на његово мјесто секретара Ј. Накићеновић.

Сједници Одбора која је одржана 1902. године присуствовали су чланови Одбора: М. Ђурановић, Ш. Гојковић, К. Станишић, а одсутан је био Ј. Накићеновић. Пошто се од старих чланова одселио А. Микулић на његово мјесто изабран је парох топаљски Марко Поповић. Пошто је одселио и М. Бубало одлучено је да се не бира нови члан, с образложењем „што је мање то не пријечи ни најмање” - да иако је мањи број чланова, неће сметати раду Одбора. С обзиром да је на тој сједници оставку дао и М. Ђурановић, то је његово мјесто изабран М. Терзовић. На истој сједници, за предсједника је изабран Ш. Гојковић.

Потписници уговора, склопљеног за изградњу цркве 1905. године у име Одбора су: Ш. Гојковић, М. Терзовић, Петар Комненовић и К. Станишић.

Двије године касније предсједник Одбора је протопрезвитер Марко Поповић, благајник К. Станишић који је дужност обављао дуги низ година.

ТОК ИЗГРАДЊЕ

„Глас Црногорца” Цетиње, 5. фебруара 1872. године у броју 5. објавио је да су Новљани наумили подићи стару цркву у граду која је била задужбина српског краља, а коју су разрушили Турци при заузимању ових крајева.

Напред смо навели да је сачуван предрачун за градњу нове цркве у Херцег-Новоме из 1872. године.

У Шематизму Православне епархије бококоторско дубровачко спичанске за 1876. године налазимо кратку вијест, гдје поред осталог пише: Пошто у Ерцегновоме нема данас православне цркве и у побожној намјери да такову, као што су је под Твртком имали, опет сазидају, више родољубиви прав. Срби новски, купе у граду једну кућу с простором на дионице и у основном писму учињеном Јан. 1876. године обежу се да ово мјесто има искључиво служити за градњу цркве. Слава им!”

У истом гласилу за 1884. годину налазимо податке да је кућа купљена много раније: „Год. 1858. шеснаест дотичних православних Срба новских купише 46. дионице за ф. 4062 насред градске пјаче кућу, као мјесто за нову цркву. Њих преко половина поклонили своје дионице, а осталима (..... наслиједника) исплаћено придошлим новим дионичарима. Уз то пок. Нико Станић остави у опоруци г. 1871. на ту цијел своју новосаграђену кућу. Тим осокољени сабраше се на позив Преосвештеног Герасима 20 домаћина у манастиру Савини и закључише: да се купљена кућа прошири и на том мјесту и по вјештачкоме нарису (у смислу стручноме, прим. М. Ц. П.) што га направи ц. кр. надинжинир др Сладе започне копати темељ.”

Тестаментом Н. Станића било је предвиђено да се у одређеном року изврши изградња, уколико се то не би извело, кућа је требала да припадне топаљској парохији.

Расположива архивска грађа нас упућује да је 1883. године била жива активност око изградње цркве, иако један спис, из 1887. године наводи на закључак да је активност текла понекад континуирано, али и на махове.

Почетком 1883. године Одбор за изградњу нове цркве у Херцег-Новоме обратио се Општинском вијећу наводећи у допису да ће идућег прољећа отпочети градња, тражећи да им се уступи један комад земљишта на пијаци (гдје је требало да се гради црква) у случају да се не би нашао „темељ јак и постојан на земљишту власништво цркве”. У замјену, је нуђено, с друге стране онолико земљишта колико би се узело. На сједници Општинског вијећа начелник је предложио да се молба прихвати : ”јер би остало довољно више простора код лијепог погледа.”, што је подржао и вијећник капетан, Јоко Јакшић. На повољан одговор Општине Одбор је упутио писмену захвалност.

На сједници Одбора 24. августа 1885. године закључено је у вези земљишта, које се налазило између завјештане куће Н. Станића и куће Корнера, односно иза будућег олтара, а које је понуђено Општини да откупи, али иста није била у могућности да изврши откуп, да Општина призна цркви право својине, а црква тај простор да Општини да користи за пијаци. Одбор је, што сазнајемо из записника Општинског вијећа од 26. V 1908. године поново понудио земљиште Општини да га откупи за 3000 круна, цијену која је понуђена знатно ниже него би била понуђена другим купцима, јер уколико би земљиште купио неко други сматрали су да би се трг „оштетио”, јер је ионако мали (мислећи да би купац саградио неки објекат). Вијећник Јоко Шимрак био је мишљења да је то земљиште општинско, али му је начелник показао катастарски извадак којим му је доказао да је црквено, уз образложење да је црква то земљиште унајмљивала за позоришне и циркусне представе. Затим је прочитан одговор Општине из 1885. године када је Одбор такођер нудио земљиште. Вијећник Корнер расправљао је о овоме са вијећником Шимраком и предложио да Општина одмах купи земљиште и закључи купопродајни уговор. За овај предлог гласали су сви присутни вијећници осим Ј. Шимрака. Није нам познато да ли је ова одлука извршена.

Да би се отпочела градња потребно је било поднијети надлежној власти молбу за добијање дозволе. Општинска управа је 1883. године обавијестила Одбор да је сагласна да према „поднесеном нарису” изгради се црква. Исте године 26. маја под бр. 987. Ц.К. Ђениа из Котора, уз претходно одобрење Ц.К. Ратног Министарства из Беча бр. 2151, одјел

8. од 16. маја, дозволила је градњу и преко општинске управе од стране Намјесништва дозвола је достављена.

Нарис-пројекат је изградио ц.к. наинжињер др Сладе из Котора, којем је Одбор 1886. године дао 50 форинти и упутио писмену захвалницу. Да ли је од 1883. када је пројекат урађен, до исплате 50 форинти 1886. године, или касније, још нека исплата извршена др Сладе није нам познато.

Пошто је добијена дозвола за градњу и срушена, купљена стара кућа, приступило се 1883. године копању темеља, али се због "непредвиђене мекоте земљишта, ископа знатно дубоки, а са великим трошком скопчани темељ". Од топаљске цркве 4. септембра 1883. године у 10 часова кренула је у „надивнијем реду литија у којој претходише православни ученици и ученице основних школа, а потом шест Свештеника са ђаконом пак Преосвештени... коме слиједоваху опћинско представништво и многобројни обојега спола народ". Литија је уз појање за пола сата стигла до новоископаних темеља гдје је околни простор био окићен вијенцима и заставама и гдје су чекали позвани представници царско краљевске војне, грађанске и судбене власти. Послије обнашања крста и полагања, на будућем мјесту свете трпезе, благословљења и полагања камена темељца и многољествија за владаоца (аустријског цара) „груваху прангије". Преосвештени Герасим Петрановић извршио је, у највећој побожности, освећење на име и славу Св. Арханђела Михаила. „При отступу изговори Преосвештени познатом својом вјештином сходну лијепу бесједу." Допис завршава ријечима да се народ разишао у нади „да помоћу милостиве владе и православне браће из Епархије и осталог свијета" неће дуго времена проћи да се црква изгради гдје ће се „славе Богу уздизати са усрдним молитвама за приложника и добročиниоце".

Нада и жеља изражена 1883. године о скорој изградњи цркве није се остварила, јер је од освећења темеља до освећења готовог храма протекло двадесет и осам година два мјесеца и два дана.

На основу треће тачке дневног реда, сједнице Одбора, одржане августа 1885. године може се закључити да је камен за градњу цркве вађен у близини Јок мегдана, јер је закључено да се поправи, односно покрије кућа Елене Иванковић која је попуцала приликом вађења камена, за градњу нове цркве. Истог мјесеца, општинска управа исплатила је дуг од 100 форинти за узето камење припремљено за градњу цркве, а употребљено за градњу Опћинског дома (1883-1885. године).

Највјероватније због слабог терена, власти су обуставиле градњу. Није било могуће тачно утврдити када је градња обустављена, највјероватније 1883. или 1884. године. На питање Поглаварства, 1887. године у којем је „стадијуму градња", одговорио је „у оном у којем је затекла забрана градње".

Годинама је вођена преписка о измјени пројекта, али немогуће је закључити на основу сачуване документације, какве и колике су измјене тражене. Неки подаци упућују на претпоставку да је започет већи објекат од предвиђеног, а нијесу била обезбјеђена ни потребна средства, како су захтијевали важећи прописи. Септембра 1892. године, члан Одбора Ј. Накићеновић дао је, у писменој форми, мишљење шта треба предузети да би се градња наставила и завршила. Предложио је да се прегледају стари и нови пројекти и установи шта власт тражи, и да се према захтјеву изврше измјене на пројекту. Констатовано је да нема списка којима је Влада тражила, од Одбора, да да своје мишљење у вези новог пројекта. Пита се да ли је Одбор уопште одговорио властима у вези ново изграђеног пројекта, односно ревидираног од стране власти, јер у актима не постоје, ни нацрти, ни акти, ни захтјеви власти, да би се могло знати шта је власт захтијевала. Предложио је да се одмах код власти пронађу акта и тек након сазнања шта треба урадити могуће је већ једном добити дозволу и наставити изградњу. Сматрао је да је Влада више водила бригу о градњи, него Одбор, као и да је власт хтјела „да изведе темељито и по прописима технике” и да је Одбор морао власти да докаже да располаже потребним новчаним средствима. Наводи мишљење Ђорђа Војновића, који је писмено предложио Одбору, да се процјени црквена кућа да би се тиме и судски могло доказати да се располаже новчаним средствима. Осврћући се на дотадашњи рад Одбора Ј. Накићеновић пише: „Да су неки чланови Одбора више радили, а мање говорили данас би дозволу грађевине имали и рукама, овако треба још дуго чекати...” На крају закључује да уколико се Епископ Г. Петрановић заложи да ће „посао брзо бити готов”. У записнику сједнице Одбора од 25. IX 1892., којом је предсједавао Епископ Г. Петрановић сазнајемо да је на почетку Сједнице изјавио да је дошавши у Боку имао жељу да се сагради, иако је било довољно православних цркава, мала црква у Паштровићима и посвети Стефану Штиљановићу, да се обнови црква на Жањице и да се сагради црква у Херцег Новоме. Да се против његове воље гради велика црква сматрајући „да је мања, можда надлежна власт не би се бојала да темељ није јак”.

Из записника, са сједнице Одбора, одржане почетком септембра 1893. године, сазнајемо да је, према ранијим закључцима Одбора, парох топаљски А. Микулић, из Поглаварства Котора, донио преписе списка који су се били изгубили и из којих се сазнало да је Одбор требао да одговори Властима које ће промјене прихватити на пројекат који је предложило ц.к. Намјесништво и да се Одбор претходно сагласи са инг. Рокијем и упутити одговор Влади. Послије два мјесеца Одбор је упутити допис Поглаварству наводећи да би пристали на предложени про-

јекат, од стране Намјесништва, али да није учртан звоник, а да су већ набавили звона према пројекту др Сладе и моле да им се одобри, израда новог пројекта. У копији дописа Одбора, насловљеног на Поглаварство Котор без датума и потписа (али највјероватније из 1898. године) стоји: „Односно звоника има се част разјаснити да га је др Сладе у пројекту изоставио пошто је намјера са се незнатним трошковима подигне малим предњим четворокутом цркве чиме ће се изглед цркве уљепшати као што је то дан данашњи по свим новијим православним црквама уобичјено.” Четврт вијека након освјештања храма Св. Арханђела Михаила, 1936. године основан је „Одбор за продужење храма св. Арханђела Михаила”, односно за градњу звоника. Одбор се обратио јавности штампаним обавјештењем о свом формирању и сврси, у којем поред осталог пише: „да је обновљен храм задужбине Херцега Стијепана, да су ударени темељи храму 1883. године али непријатељска влада није дозволила градњу пространијег храма, па је градња обустављена до 1908. године.

Наглашава се да црква има три звона, од којих је највеће тешко 20 килограма, па новоформирани одбор жели да се изради звоник и набаве већа звона посебно кад се зна да се Херцег-Нови налази на мртвој стражи спрема западу и да су правослаци Херцег-Новога чувари великих светосавских идеја. У потпису стоји предсједник Одбора Јово Секуловић, секретар Богољуб Милошевић, свештеник, и чланови: Душан Доклестић трговац, Вељко Матковић, трговац и Ђоко Јанковић трговац.”

Конзисторија је обавијестила Одбор 1896. годин да је Намјесништво нарадило ц.к. инжињерију Ивековићу да што прије сачини нацрт и требовник-предрачун. Одбор је обавијестио Конзисторију да су прошле године доставили нови нарис и да је власт била у праву „јер стари Грађевински одбор хтио је пркосити својим захтјевима и тим је ствар застала”, а овај одбор извршио је све захтјеве власти, али да је прошло девет мјесеци а да нијесу добили никакав одговор. Исте године и Поглаварство из Котора тражило је од Одбора нарис и осталу документацију. Одговор је идентичан као што је одговорено Конзисторији, да су септембра 1897. године доставили нацрт који је по наређењу власти израдио грађевински савјетник инг. Ивековић. Послије извјесног времена Конзисторија је јавила да је пројекат одобрен, с тим да се радови морају извести под надзором инг. Ивековића.

Зашто се чекало четири године, ако је пројекат одобрен и градња могла отпочети немогуће је утврдити, сем уколико није било у питању недостатак средстава, па је тек 1902. године на сједници Одбора одлучено да се позове више подузетника, и да се градња повјери ономе ко понуди најнижу цијену. Протекле су још три године док је 26. IX 1905. године, у кући Шпира Гојковића, сачињен писмени уговор о изградњи

цркве са Филипом Барбоне и Јовом Павлином. Уговором је предвиђен завршетак радова у року двије године, с тим да по завршетку радова треба да их прихвати ц.к. инг. М. Карловац. Двије године раније израђен је трошковник и то један на суму од 49.747 круна од стране инг. М. Карловца, а други од стране Ф. Барбоне на износ од 49.986 круна. Почетком 1906. године налазимо преписку између Општине, Одбора, кнеза села Каменог и власти у вези сјече букових стабала за потребе градње нове цркве у Херцег Новоме. Одбор је преко Општине упутио молбу ц.к. Поглаварству у Котор, да му се дозволи у општинској шуми за Вратло-Камено посјећи букова стабла да би се добило 40 пала дужине 2,5-3 м и дебљине 20-30 цм. Ц. К. Намјеснички савјетник, управитељ Которског поглаварства бројем 5955 16. III одобрио је сјечу букових стабала уз услов да „сјеча има извести на старим за даљи узгој неспособним стаблима које ће побиљежити Ц.К. шумарски помоћник Роси из Црквица, а којему треба да се јави Петар Стијепчић коме је Одбор овај посао повјерио. По добијеном одобрењу општинска управа обавијестила је о овоме каменскога кнеза Шпира Бронзића тражећи од њега да је обавијести да ли сељани Каменог пристају на ову сјечу. Пошто су Камењани дали пристанак, Општина је обавијестила Петра Стијепчића о предходном поступку, упућујући да се обрати шумарском помоћнику на Црквицама г. Росиу који ће обиљежити стабла која се могу посијећи и тек тада да он може извршити повјерени му посао.

Ф. Барбоне и Ј. Павлин 1908. године дали су опис иконостаса којег је требало изградити од мрамора. Двије године касније Франо Зиелглер, академски сликар из Котора тражио је од Одбора, да се понуђена сума од 6.500 круна исплати Павлу Билиничу за израђени мраморни иконостас. Нешто раније Ф. Зиелглер јавља Одбору да је био у Котору прото Марко Поповић, да је задовољан израђеним сликама (мисли на иконе). У Шематизму за 1912. годину о овим иконама пише да их је „вјешто насликао” у византијском стилу. Послије извесног времена исте 1910. године Ф. Циглер јавља Одбору, да ће послати и целивану икону.

ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА

Поред савладавања проблема који је настао због лошег терена, и увези тога измјене пројекта ништа мање бриге није било ни око обезбјеђења финансијских средстава, посебно што је по важећим прописима требало властима поднијети доказ о заокруженој финансијској конструкцији што Одбор није могао. Изградња је планирана и отпочела куповином куће која се требала срушити и на њено мјесто градити црква. Завјештану кућу од стране Н. Станића Одбор није желио продати, већ је имао намјеру средства прибављати у току градње од прихода која је

давала завјештана кућа, а у којој је смјештен 1886. год. Поштански уред и од прилога вјерника. Из једног записника сједнице Одбора, сазнајемо да даља градња није условљена због воље власти, већ због недостатка средстава.

Нећемо наводити појединачна имена за које постоје подаци, јер за већину њих нема података, па не желимо учињети неправду према њима, који су можда још више заслужни. Рецимо само да су прилози стизали, прије свега из цијеле Боке, затим из: Трста, Будимпеште, Сан Франциска, Сомбора, Београда, Загреба, Сплита, Сарајева, Мостара, Ливна, Требиња и других мјеста гдје су живјели вјерници српско-православне вјере.

У допису којим се Одбор обратио Општинском вијећу, фебруара 1883. године наводи се да се Одбор састао „да купи прилоге” па је 14. јануара штампао позиве „за сабирање прилога”.

Одбор се обраћао многим институцијама и појединцима па се тако 1877. године обратио за помоћ и аустријском цару. Одговорено је, да ће помоћ бити упућена кад почне изградња, а одговор је стигао преко Политичко изложенства Херцег-Нови у општинску управу, а ова га је уручила др Л. Томановићу. Помоћ од цара стигла је кад је црква већ била при завршетку јер лист „Бока” Котор у броју 80. из 1909. године на страни три у рубрици „Домаће вијести” пише: „Његово ц. и к. Ап. Величанство најмилостивије је благоизвољело удијелити из приватних средстава 1500 круна за унутрашњи украс новосаграђене православне цркве у Ерцегновоме”. Није нам познато да ли је раније стизала нека помоћ од стране цара или аустријских власти.

Опширан „преглед благајни” - финансијски извјештај, поднесен је на сједници Одбора 1902. године. Тада се у трговачкој банци у Трсту налазило 15000 круна и 82. хелера. Ова сума дата је уз камату од 3,5%, али како је Одбор обавијештен, од стране банке, да ће убудуће износити 3,25% то је одлучено да се новац пребаци у Српску банку у Загребу гдје се већ налазило 2000. круна уз камату од 4%. На Пошти се налазило 151. к. и 4. х., а у благајни 177. к. и 35. х. Све главнице тога дана износиле су 17.329. к. и 21. х. Како је констатовано да расположива сума није довољна за градњу, одлучено је да се позајми „сврху куће” (мисли се на завјештану кућу) с тим да се враћа од прихода која кућа даје и који су знатни, али под условом да кућа остане „за вјечита времена цркви”. У једно допису Поглаварству (без датума) наводи се да ће средства обезбјеђивати прилозима и од куће Станића која годишње даје 600 форинти, а да се иста може продати за 10.000 форинти.

Крајем 1887. године, на сједници Одбора, закључено је да се Поглаварству одговори да се Елена Станић, жена покојног Николе не противи продаји куће, јер је иста умрла 1881. године.

Општинско вијеће на својој сједници септембра 1907. године разматрало је молбу Одбора за додјелу помоћи, која је 13. јула упућена општинском Управитељству, а коју је потписао председник Одбора протопрезвитер Марко Поповић и благајник К. Станишић. Општинско Управитељство преложило је Вијећу да се молба одбије иако у молби стоји да су се обратили на све стране за помоћ „побожним лицима” јер нема новца да се до пола изграђена црква заврши па се налазе „у тешком материјалном стању” и моле да се удјели „што обилатија помоћ”. Молба је, и у Вијећи, најприје одбијена, уз мотивацију да је новац не смо православних него и католика. Вијећник Ожеговић се супроставио предлогу Управитељства да се молба одбије. Даље расправа је прекинута када је и прихваћен предлог Вијећника (католика) Андра Корнера да се да помоћ од 200. круна. Одлуку о исплати потписао је начелник Јефто Гојковић 18. децембра исте године.

Православна Епископија бокоторско дубровачко спичанска 28. октобра 1909. године упутила је Окружницу паросима, Манастирима и црквеним туторствима, који су потпадали под њену надлежност, за сакупљање прилога за нову цркву у Херцег Новоме.

ОСВЕЋЕЊЕ НОВОИЗГРАЂЕНЕ ЦРКВЕ СВ. АРХАНЂЕЛА МИХАИЛА

Уз велики труд чланова Одбора, посебно епископа Герасима Петрановића црква је изграђена и освјештана 6. новембра 1911. године. „Овлашћењем и благословим Његове преузвишености високопреосв. Митрополита буковинско-далматинског Госп. Владимира освећење је извршио уз припомоћ свештеника конзисторијски протопрезвитер - ставрофор Душан Васиљевић који је окупљеном народу изрекао сходну поуку и истакао на основу историјских чињеница велику преданост старих ерцегновских Срба према св. православној цркви и пожелио, да се млађи нараштај угледа на своје претке”, обавијештава нас Шематизам за 1912. годину, у рубрици „биљешке и подата” по д насловом „Освећење нове цркве св. Арханђела Михаила у Ерцегновоме”.

У архиви топаљске парохије налази се допис Конзисторије Котор, бр. 1427 од 4. XII 1911. године који и цијелости преносимо:

„Штованом Одбору за градњу нове филијалне цркве св. Архангела Михаила у Ерцегновоме.

Пошто је докончањем нове подигнуте цркве св. Архангела Михаила у Ерцегновоме и већ обављеним освећењем исте извршио задатак тог штованог Одбора при топлој захвали и признању ове духовне Власти члановима тог штованог Одбора на њиховом својском и ревномном заузимању да се што прије поменути храм подигне ради веће славе Божје

у вароши Ерцег-Новом, овим позива се да преда туторству парохијалне цркве у Топлој управу новосаграђене филијалне цркве св. Арх. Михаила предавши му у исто вријеме све списе односеће се истој цркви, као и рачуне о приходима и расходима са дотичним исправама.

О обављеној предаји нека се чим прије обавијести Конзисторија доставивши јој у препису записник предаје.

Од правосл. Еп. Конзисторије
Д. Васиљевић прот. ст.”

* * *

Захваљујући залагању, труду и вишедеценијској упорности, прије свега Епископа Герасима Петрановића, али и осталих чланова Одбора за изградњу нове православне цркве у Ерцег Новоме: Мића Бубала, Шпира и Јефта Гојковића, Мића Гудеља, Драга Достинића, Мата Ђурановића, Мића Квекића, Петра Комненовића, Сима Милиновића, Уроша Милашиновића, Александра Микулића, Јова Накићеновића, Шпира Познановића, Марка Поповића, Тома К. Поповића, Коста Станишића, др Лазара Томановића и Марка Терзовића црква св. Арханђела Михаила је изграђена. Сви они, били су угледни грађани свога времена: свештеници, начелници и секретари општине, правници, поморци, трговци, који су својим угледом, улажући знатно времена одвајајући га од својих егзистенцијалних послова материјалним доприносом купујући дионице, заслужни за изградњу овога храма. Чланови Одбора били су становници топаљске парохије (Игало, Топла, Србина, град) али и Пода. Из постојеће документације немогуће је објаснити због чега се у записнику са сједнице Одбора из 1881. године наглашава да је пристанак за градњу дао, поред пароха Топле, што је природно, и парох Пода. Први пројекат изградио је ц.к. инг. др Сладе. Касније су на захтјев власти, највјероватније због лошег терена, вршили измјене на пројекту: ц.к. инжињери Ивековић и М. Карловац. Највјероватније, према расположивим подацима, естеријер није битно измењен.

Протекло је више од четири деценије од куповине земљишта и рушевне куће и тачно четири деценије од завјештања Николе Станића, до освећења новог храма. Поред тих материјалних добара, највећа материјална подршка стизала је током изградње од бројних вјерника православне вјере.

На основу потписане признанице 27. IX 1900. године од стране Васа Воичића на 160. к. зато „што је покосио плотину ухваћену по зиду,” које је примио из благајне новозапочете цркве и граду, произилази да је сем темеља озидан и извјестан дио зидова прије него је стигла забрана о даљој градњи. Ако занемаримо радове изведене око темеља, изградња

је изведена за шест љета од 1905. године када је склопљен уговор ио градњи, са Филипом Барбоне и Јовом Павлином. Израда ентеријера, мраморног иконостаса од стране Павла Билинича и икона од академског сликара Франа Циглера текла је, релативно брзо.

Темперамент и психолошке особине становника овог краја, односно чланова Одбора узрок су поднијетим оставкама појединих чланова, испољене немарности у раду, као и игнорисање захтијева туђинске власти, вјероватно желећи да се омаловажи њихова надлежност, поред материјалних тешкоћа, проузроковало је дугогодишњу изградњу. Међутим мудрост, стрпљивост и упорност, прије свега епископа Г. Петрановића, али и већег броја чланова Одбора и њихова родољубивост и приврженост православљу, уз помоћ бројних „приложника” резултирали су изградњом цркве Св. Арханђела Михаила у Херцег-Новоме која остаје у саставу топаљске парохије до оснивања Црквене општине Херцег Нови 1933. године.

АРХИВСКА ГРАЂА:

1. Државни архив Црне Горе, Цетиње архивско одјељење Херцег Нови
2. архивски фондови:
 - Црква св. Арханђела Михаила Херцег-Нови
 - Црквена општина Топла
 - Општина Херцег-Нови

ЛИТЕРАТУРА

1. „Глас Црногораца” Цетиње
2. Шематизам православне епархије бококоторско дубровачке и спичанске за 1876., 1884., и 1912. годину
3. Schematismus seu Status personaliest localis diocesis Catharensis, за 1900., 1910. годину
4. С. Накићеновић, БОКА антропогеографска студија, Насеља српских земаља, Књ. Београд 1913.
5. М. Црнић Пејовић, Организација и рад општинске управе Херцег-Новога (1870-194....), БОКА зборник радова из науке, културе и умјетности, бр. 1. Херцег Нови, 1980.

Marija Crnić Pejović

NINETY-FIFTH ANNIVERSARY OF THE CONSECRATION
OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH
OF ST. MICHAEL THE ARCHANGEL IN HERCEG-NOVI

Summary

Based on the archival material of the State Archives of Montenegro, Cetinje - Department Herceg-Novı and literature this paper reconstructs the work of the Board for the construction of the Church of St. Michael the Archangel in Herceg-Novı, course of construction, collecting of financial means, consecration.

According to one source it was in 1858 and according to the other one it was in 1867, that a certain number of Orthodox Serbs bought a house with the land in the market (in the Old Town) for the construction of a new church. For the same purpose in 1871 Niko Stanić bestowed by his Last Will his newly built house in the same square.

In the official register of the Eparchy of Boka Kotorska, Dubrovnik and Spič we find that the foundations of the Church were consecrated in 1883.

The design was made by Ing. Dr. Slade, but, probably due to the deficiency of the ground, the design was altered by Ing. Iveković and Ing M. Karlovac.

The construction work was carried out by Filip Barbone and Jovan Pavlin, the marble iconostasis by Pavle Bilinić, and the icons by the academic painter Frano Cigler of Kotor.

Thanks, first of all, to the episcopo Gerasim Petranović, but also due to great efforts of the Board members, and numerous donations from the Boka Bay and other places, the church was completed and consecrated on 6 November 1911.

Up to 1933, when the Orthodox Community of Herceg-Novı was established, the church of St. Michael the Archangel belonged to Topla Parish which consisted of the settlements: Igalo, Topla, Srbina and the Town.